

Наталля Петухова

МАГЧЫМАСЦІ ФАЛЬКЛОРУ Ў ФАРМІРАВАННІ ЭСТЭТЫЧНАГА ЎСПРЫМАННЯ ПРЫРОДЫ

Вырашэнне задач эстэтычнага выхавання новых пакаленняў немагчыма без далучэння да фальклору як крыніцы духоўнага і культурнага багацця народа. Зварот да гэтага ўнікальнага культурнага скарба дазволіць дзецям асэнсаваць назапашаны на працягу стагоддзяў духоўны і эстэтычны рэсурс, набыць вопыт творчай дзейнасці, адчуць прыгажосць і разнастайнасць навакольнага свету.

ЮНЕСКА актыўна прапануе для фальклору дэфініцыю «нематэрыяльная культурная спадчына чалавецтва, якая ўключае звычаі, веды і навыкі, а таксама знітавання з імі інструменты, прадметы, артэфакты і культурныя прасторы, прызнаныя супольнасцямі і групамі і, у некаторых выпадках, пэўнымі асобамі ў якасці іх культурнай спадчыны» [2]. Нематэрыяльная культурная спадчына – гэта ўнікальны культурны рэсурс, які найбольш выразна ўвасабляе духоўны патэнцыял нацыі, адлюстроўвае непаўторны светапогляд этнасу – кропку гледжання народа на агульную сістэму з’яў і працэсаў рэчаіснасці.

Фарміраванне светаўспрымання, светапогляду беларусаў адбывалася пад непасрэдным уплывам прыроднага асяроддзя. Чалавек традыцыйнай культуры сваёй жыццядзейнасцю трывала ўпісваўся ў прыроду, угледзеўшы ў адаптацыі да прыроднага ландшафту магчымасць выжывання. Яго жыццё, побыт і праца амаль што цалкам падпарадкоўваліся асаблівасцям і цыклам прыроднага свету, таму чалавек адносіўся да прыроды па ўзоры адносін «больш слабага да больш моцнага, інакш кажучы, абагаўляў Сонца, Вяду, Град, Маланку, Дождж» [1, 38]. Менавіта гэтая светапоглядная акалічнасць стала падмуркам для развіцця зычніцкіх рэлігійных уяўленняў, што грунтуюцца на веры ў звышнатуральныя прыродныя сілы, якія нібыта самым непасрэдным чынам уплываюць на жыццё чалавека. Па сваёй сутнасці язычніцкія ўяўленні з'яўляюцца тыпова аніمالістычнымі – старажытны чалавек быў упэўнены, што за кожнай прыроднай з'явай, стыхіяй знаходзіцца канкрэтная духоўная існасць (бог неба – Сварог, багіня глебы – Маці-Зямля, сонца – Дажбог, полымя – Сварожыч і інш.).

Ахінуты таямнічым светам прыроды, ладуладны аніمالістычнаму светапогляду, чалавек суадносіў уласцівасці прыродных аб'ектаў са сваімі пачуццямі, дзеяннямі і ўяўленнямі, адухаўляў (анімізм), ачалавечваў (антрапамарфізм) акаляючы свет, шукаў першапродкаў свайго роду ў прыродным акружэнні (татэмізм), што дэманстравала яго імкненне да ўзаемакарыснага збліжэння, аднання з прыродай, гарманічнага і бесканфліктнага суіснавання з ёй. Усведамленне сваёй роднасці і аднасці з навакольным ландшафтам, адухаўленне і абагаўленне прыроды знайшло эстэтычнае ўвасабленне ў шматлікіх творах беларускага фальклору, для якіх характэрна паглыбленне ў духоўны свет чалавека, перанясенне яго рысаў на прыродныя аб'екты і з'явы па прыцыпу падабенства паміж імі. Штодзённыя эмацыянальныя перажыванні чалавека, яго праца, побыт, сямейныя адносіны, сацыяльнае становішча падаюцца ў параўнанні з вобразамі прыроды, супастаўляюцца з прыроднымі з'явамі і стыхіямі праз інтэнсіўнае выкарыстанне такіх вобразна-выяўленчых сродкаў, як эпітэт, увасабленне, вобразны паралелізм, параўнанне, метафара. Галоўнымі героямі асобных твораў з'яўляюцца надзеленыя чалавечымі рысамі і характарамі птушкі і жывёлы, якія дзейнічаюць і жывуць накшталт людзей, і часам прыцягваюцца да саўдзельніцтва ў жыцці героя – чалавека.

Акцэнтаванне ўвагі на гэтай акалічнасці можа стаць у педагагічным працэсе галоўным інструментам фарміравання эстэтычнага ўспрымання прыроды. У працэсе знаёмства з фальклорнымі персанажамі, іх лёсам, унутраным светам дзеці працэсуюць пазнае на сябе, у выніку чаго ў іх фарміруюцца ўласныя адносіны да прыгожага і пачварнага, высокага і нікчэмнага, добрага і благага. Любы фальклорны твор можа быць разгледжаны як своеасаблівы тэкст, у якім прадстаўлена эстэтычная інфармацыя, успрымання і спасціжэнне якой вядзе да засваення асобай эстэтыкі, духоўнасці і гармоніі, закладзеных у змесце фальклорнай адзінкі (былічкі, песні, танца, гульні). Разгляд фальклорнага твора вымагае эстэтычнага падыходу – яго ўспрымання і ацэнкі з пазіцыі вобразнай арыгінальнасці, жанравай разнастайнасці, асноўных эстэтычных катэгорый (прыгожае – агіднае, узнёслае – нізкае, трагічнае – камічнае) і філалагічнага – аналізу прадстаўленых у фальклорных творах эпітэтаў, увасабленняў,

параўнанняў, метафар і інш., якія з'яўляюцца своеасаблівым інструментам інтэлектуальнага спасціжэння твора, глыбокага разумення яго эстэтычнай вартасці.

Так, прырода, надзвычай эстэтычна адлюстраваная ў фальклорных творах беларусаў, а таксама «чалавечы змест» яе паэтыкі крышталізуюцца ў суб'ектыўна-значную сістэму сэнсаў, якія фіксуюць еднасць чалавека і прыроднага свету, што спрыяе фарміраванню ў дзяцей адносінаў да прыроды як да жывой істоты, якую трэба абараняць, ахоўваць. Разам з тым натуральныя якасці прыродных аб'ектаў становяцца той асновай, на падставе якой нараджаецца эстэтычнае ўспрыманне аб'ектаў рэчаіснасці, што ў сукупнасці дае пачатак фарміраванню сэнсавых вобразаў – складнікаў фальклорнай свядомасці асобы. Менавіта гэтая асаблівасць фальклору надае яму велізарны педагогічны патэнцыял і дапамагае фарміраванню эстэтычнага ўспрымання прыроды.

Такім чынам, на падставе вышэйсказанага мы можам сцвярджаць, што выкарыстанне фальклору ў якасці сродка фарміравання эстэтычнага ўспрымання прыроды паграбуе засваення эстэтычнай інфармацыі, ідэй, заклучаных у паэтычным змесце твораў, якія фарміруюць ўяўленні пра прыгажосць прыроды, выклікаюць глыбокія эстэтычныя пачуцці і перажыванні пры ўспрыманні аб'ектаў прыроднага наваколля.

ЛІТАРАТУРА

1. *Маслова, В. А.* Преданья старины глубокой в зеркале языка / В. А. Маслова. – Минск, 1997.
2. Об охране нематериального культурного наследия: Конвенция Организации Объединенных Наций по вопросам образования, культуры и науки, 17 окт. 2003 г. – Минск, 2010.